

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

לא תחמוד כשחומד ממון ולא חפץ

בטעם הדבר שהדברות מסיימים בלאו זה כתב הש"ך בספרו פועל צדק: 'נחתמו עשרת הדברות בלאו זה שהחומד עובר בכל'. וכעין זה כתב רבינו בחיי בספרו כד הקמח (ערך חמדה): 'מפני שהוא שקול כנגד כל הדברות, שכל מי שלא נזהר מן החמדה לסוף הוא נכשל ועובר על כולם'. ובחומר האיסור כתב בספר חרדים מחז"ל (מצות התלויות בלב פ"א): 'יש אומרים שעל עון זה נחתם גזר דינים בבית שני'.

גדרי לא תחמוד ולא תתאוה

הנה בעשרת הדברות שבפרשת יתרו כתוב (שמות כ"ד) 'לא תחמוד בית רעך', אבל בפרשת ואתחנן כתוב (דברים ה, יח) 'לא תתאוה בית רעך'. ונחלקו הראשונים אם הם שני איסורים נפרדים או שאינם אלא איסור אחד: הסמ"ק (ט) סובר שהם לאו אחד, שכתב זה לשונו: 'ונראה דלא תחמוד ולא תתאוה הכל אחד הוא וכפל מלה הוא'. וכן נקטו גם היראים (קטו) והסמ"ג (ל"ח קנח), וכתב שכן דעת רש"י שכתב בפרשת ואתחנן שגם תאוה לשון חמדה הוא.

אולם רוב הראשונים והפוסקים חולקים וסוברים שהם שני איסורים נפרדים; לא תתאוה הוא תאוה הלב והמחשבה, ולא תחמוד הוא כאשר בא לידי מעשה, וזה לשון ספר החינוך (מצוה תטז): אין שני הלאוין שהן 'לא תחמוד' שבסדר וישמע יתרו ו'לא תתאוה' שבסדר זה לאוין כפולין בעניין אחד, אבל הם שני עניינים. שלא דלא תחמוד ימנענו מלקחת בשום צד, בין בדמים בין שלא בדמים, מה שקנו זולתנו אם איננו חפץ למכר אותו דבר. ולא זה דלא תתאוה ימנענו אפילו התאוה בו בתוך לבנו, כי עם התאוה יבוא להתחנן לו ולהכביד עליו למכרו או להחליפו לו בכלי אחר על כל פנים.

וכן פסקו הרמב"ם (גזילה פ"א הלכה ג, ובספר המצוות ל"ח רסו) והשולחן ערוך (ח"מ סימן שנט ס"ט). אמנם ביארו הפוסקים, שאינו עובר בתאוה הלב בלבד כשהושק לחפצו של חברו, אלא אם כן מחשב בלבו איך להשיג החפץ מחברו, ורק כאשר גמר בלבו והחליט שגם יעשה השתדלות גדולה והפצרה מרובה כדי להשיג החפץ, עובר בלאו

המשך בעמ' ב'

לפרנסתו מועסק יהודה כסוכן מכירות של חברה גדולה ובעלת שם. מתוקף תפקידו זה, מוטל עליו להשקיע מאמצים על מנת להציג את מרכולתו בפני לקוחות פוטנציאליים, לשכנעם בטיב המוצרים ובכדאיות רכישתם. לצורך כך מגייס יהודה את מיטב כישורי השכנוע בהם התברך ממעל; בלשון חלקלקה מדברת גדולות, יתאר בהתלהבות סוחפת את איכות הסחורה המוצעת, בתוספת הסברים מאלפים מדוע ולמה שווה לרכוש דווקא אצלם, כשהוא אף יודע לזהות אצל כל לקוח מהי השפה המדברת אליו, בצורה זו יפנה אליו בהצעות מגוונות ומפתות - שקשה לסרב להן. לפעמים לקראת סיום העסקה, הוא אף יוסיף לדחוף ללקוח עוד כמה 'מוצרי ניש' לצורך קידום המכירות והגדלתן.

אמנם מתוך שיראת שמים מפעמת בקרבו, החל מצפוננו לטורדו; כי על אף שברוך ה' פרנסתו מצויה לו בנחת ובכבוד, הוא רוצה לדעת האם הוא גם מתפרנס בהיתר ולא באיסור, שהרי נצטוונו בתורה על איסור 'לא תחמוד' - שנאמר להפציר באדם למכור חפץ שלו בצורה שלא יוכל לסרב. ועל כן הוא שואל כענין: 'אולי בעצם גם במצב ההפוך, כאשר אני רוצה את כספו של הקונה הפוטנציאלי, ואני משכנע אותו בצורה שלא יוכל לסרב לי לתת לי את כספו תמורת המוצר אותו אני משווק, גם זה אסור משום 'לא תחמוד'.

תשובת מורינו הרב שליט"א:

איסור 'לא תחמוד' כמעט שאינו מוזכר בש"ס, בעוד ששאר מצוות עשה ולא תעשה שבתורה נתבאר בהרחבה בסוגיות ובראשונים. לא זה נזכר בש"ס במסכת בבא מציעא (דף ה:): 'לא תחמוד לאינשי גמלא דמי שמע לה'. רבותינו האחרונים העלו לדון בכמה אופנים באלו מקרים עוברים על 'לא תחמוד', ובאלו אין עוברים, ולפני שנבאר לדון בגוף השאלה נציין כמה מעיקרי ההלכה בדיון זה, והמסתעף לנידון השאלה.

הדיבור האחרון של עשרת הדברות ששמענו במעמד הר סיני הוא 'לא תחמוד'.

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

נתקע בפקק ולא יספיק את זמן התפילה בבואו לעיר בעקבות תאוה נחסם הכביש למשך הרבה שעות ומשך לא יספיק להתפלל מנחה בבואו לעיר, כיצד הדרך הראויה להתפלל בדרך:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

הנוסע באוטובוס ציבורי או במטוס, שאי אפשר לעצור בצד הדרך, אם יכול לעמוד במקום שלא יבלבלוהו עוברים ושבים, יעמוד ויתפלל, אך אין לו מקום צדדי לעמוד שם או שקשה לו לכוון בתפילה כשהוא עומד בשעת הנסיעה, מותר לו לכתחילה להתפלל בישיבה, ואם יכול, יעמוד בעת הכריעות ובפסייעת שלש פסיעות¹. ועדיף להתפלל בדרך בישיבה מלהתפלל במקום בואו אחר זמן תפילה². ואם באפשרותו להתפלל בעמידה על ידי שישען, עדיף שיעשה כן³.

1 של ערבית עד עמוד השחר כשיש צורך בדבר, ועל דבריו סמך, אך בס"י ר"ח בביתאור הלכה דחה דעה זו מהלכה, ויתכן שחזר בו המשנ"ב ממה שכתב כאן. [אמנם באמת גם בבית"ל שם כתב שבמקום הדחק יש לסמוך על דעה זו, ואולי דעת המשנ"ב להחשיב תפילה בדרך בישיבה כשעת הדחק. ולמעשה נראה שיכול לקרוא קריש קודם חצות בדרך ולהתפלל אחר חצות בהגיעו למחוז חפצו].
2 משנה ברורה ס"ז צד ס"ב כ"ד.

3 דברי השולחן ערוך שם. 6 משנה ברורה ס"ז פט ס"ק מב. ואם נוסע סמוך לחצות הלילה ואם לא יתפלל בדרך בישיבה יצטרך להתפלל אחר חצות, כתב בהליכות שלמה שם שעדיף שיתפלל בישיבה קודם חצות, וכן נראה באגרות משה (ח"ה ס"ז לו אות יא). אך במשנ"ב שם לכאורה נראה שאם יגיע קודם עמוד השחר לא יתפלל בדרך. ובספר בירור הלכה (ח"א ס"ו ע"ב) העיר בזה שהמשנ"ב כאן ציין לדברי השערי תשובה שיכול לקרוא קריש

ולרשום ואז להשתמש.² במסודות ומקומות ציבוריים, טוב לתלות מודעה במקום בולט, שכל הנכנס למקום, הוא על דעת שאם משאיר או שוכח חפץ עד זמן מסוים, יכולים האחראים לנהוג בו כרצונם.³

יחוד עם זקן וחולה

יהודי חולה ומבוגר שעושים אצלו משמרות בין בני המשפחה, וחלקן הן נשות נכדי שאסורות ביחוד, האם גם בזקן הרתוק למיטתו יש איסור יחוד:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

חולים אפילו יש בהם סכנה, וכן זקנים, הרתוקים למיטתם בחולשה גדולה, אסורים ביחוד. ויש מקלים בזקן וחלש שהוא חולה ושוכב במטה⁴.

שלכתחילה יפרסמו מודעה ניכרת על כותלי הבנין באותיות בולטות שאינם מקבלים אחריות על החפצים הנשארים רק עד זמן פלוני, ואח"כ עוברים החפצים לבעלות הנהלת המקום. 4 שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד שאיסורה רק מדרבנן ומותרת להתייחד עם כל זקן חלש ואין לו לחוש ביחוד דרבנן לזה. 5 אגרות משה או"ח ח"ד ס"ז כ הלכות שלמה שם שבת הלוי ח"א ס"ה כה ע"פ

בתלמוד תורה ערכו טיול ולאחריו נשארו הרבה בגדים וחפצים ודורש ומבקש אין להם, האם מותר למלמד או לתלמוד תורה לקחתם, או החילופין להשליכם לפח האשפה:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

חפץ שאין בו סימן, הרי הוא של המוצא. חפץ שיש בו סימן, צריך להכריזו. ואם איש לא דרש את החפץ, יהא מונח עד שיבוא אליהו, אמנם אפשר לשום שווי החפץ

1 בשו"ע (ח"מ סימן רס"ב ס"ג) המוצא מציאה חייב להכריז בדבר שיש בו סימן, ואם אין בו סימן והוא דרך נפילה, ויש לתלות שבעליו יודעים שכבר נפל והתייאשו, כיון שאין בו סימן הרי הוא של מוצאו. 2 אם יש סימן והגביה החפץ והתחייב במצות השבת אבידה, ולא מצא את המאבד, יניח עד שיבוא אליהו. וכתב בשו"ת חתם סופר (ח"מ סוף תשובה קכב) דטוב יותר שישום ויכתוב בפנקס שיש בידו וכך שווים, וישתמש בהם. וראה

זה. אך כל עוד אינו מהרהר ומחשב איך יקנה החפץ ההוא אינו עובר בלא תתאוה, ורק ממידת חסידות יש להימנע גם מכך, (עיי' בערוך השולחן ח"מ סימן שנט ס"ח).

שיטות הראשונים באיסור לא תחמוד

נחלקו הראשונים באיזה אופן עובר בלא תחמוד, האם גם אם שילם את דמי החפץ, והאם עובר כשהמוכר נתרצה והסכים למכירה, ונחלקו בזה שלוש שיטות: א. שיטת תוספות (בבא מציעא ה: ד"ה בלא סנהדרין כה: ד"ה מעיקרא בתירוץ הראשון. וראה בבארי הטב סימן שנט ס"ז שהבין שכן דעת השו"ע) שאינו עובר אלא כשלקח את החפץ ללא נתינת דמים, אבל אם נתן את דמיו אינו עובר בלאו זה. ואף שיש לתמוה, שאם אינו נותן דמים הרי הוא עובר על איסור גזלה, תירצו התוספות שהתורה כפלה האיסור 'לעבור עליו בשנים'.

ב. שיטת הרמב"ם, שגם בנותן דמים עובר בלא תחמוד, וסובר שאפילו כאשר לבסוף התרצה בעל החפץ למכור ואמר 'רוצה אני', עם כל זה עובר בלא תחמוד (כן ביאר המ"מ בדעתו, וכן משמע מהרמ"א ח"מ סימן צב ס"ד). ג. שיטת הראב"ד (בהשגות שם) והתוספות (סנהדרין שם בתירוץ השני), שעובר גם עם נתינת דמים אך רק כאשר המוכר לא התרצה למכירה, אך אם הסכים אין הקונה עובר בלא תחמוד.

ומדברי שניהם למדנו שאין האיסור מצד איסור גזלה ומשום ריבוי ממונו, אלא יסוד האיסור הוא משום חימוד הלב את גוף החפץ, אלא שאינו עובר על מחשבת לבו בלבד עד שיוציא מחשבתו ותאות לבו מן הכח אל הפועל, ולא נחלקו רק אם כאשר לבסוף אומר רוצה אני, הרי זה מבטל האיסור, [ועיי' באבן האול (שם) שכתב לבאר ביסוד המחלוקת, אם בגדר 'רוצה אני' יש רצון גמור למלטו מהלאו, או שאינו מועיל רק לקנין - דאגב זוזי גמר ומקני, כמבואר בב"ב (מ"ז) ובסימן רה ס"א, ועיי"ש בנתיבות סק"א].

האיסור להפציר באופן שאין הבעלים יכולים לסרב

גם לשיטות שעובר בלא תחמוד גם בנתינת הדמים, כתבו הפוסקים שאינו עובר אלא כאשר מפציר בבעלים למכור את החפץ באופן שאינו יכול להתחמק ולסרב להפצרותו (ראה אוצר מכתבים מרבינו השפת אמת מכתב טז, שיטה רביעית), וכה כתב הרמב"ם בלשונו הזהב (פ"א ה"ט מגזילה ובשרע סימן שנט ס"ו): **כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו, או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו, והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר 'לא תחמוד'.**

ובשיעור מה נקרא הפצרה כתבו הפוסקים שהדבר תלוי כפי האדם, שבאדם פשוט השיעור הוא בריבוי הפצרות חוזרות ונשנות, ובשו"ת בצל החכמה הוכיח (ח"ג סימן מג) שבשלוש פעמים נחשב להפצרה, וכמו שמצינו לגבי מפייס חבירו, שאם בשלוש פעמים אינו מתרצה שוב אינו זקוק לו (או"ח סימן תרו ס"א), וכן מצינו בנדרים (טו). היו מסרבים ופרש"י מפצירים והיינו בשלוש פעמים כמו שאיתא שם.

אולם באדם חשוב ונכבד שהמוכר אינו יכול לסרב לו מחמת כבודו, עובר אפילו ביקש ממנו פעם אחת, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה זה לשונו (שער ג אות מג): **והחומד לקחת כל חפץ והוא איש נכבד, שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון אסור לשאול מעם רעהו מקח או מתת, בלתי אם ידע כי נתן יתן לו בנפש חפצה ולא ידע לבבו בתתו לו. וכן פסק הבן איש חי בספרו רב ברכות (מערכת ל אות ב): אדם גדול ונכבד אשר יבשו להשיבו ריקם, הנה גם בלתי השתדלות ובלתי הפצרה וכבידות כי אם באמירה בעלמא כאילו עשה השתדלות והכביד עליו ברעים.**

ובספר חרדים משמע (פ"א מ"ח התלויות בלב. וכ"כ בספר מלמד התלמידים לרבי יעקב אנטולי פרשת יתרו), שלפעמים גם כסתם בני אדם יתכן לעבור בלי הפצרה, אם מציע לבעליו סכום גדול ומופרז באופן שאינו מסוגל לסרב להצעה שכזו, ומיד יסכים למכור וזה לשונו: **וכשישתדל ליקח הקרקע או המטלטלין מחבירו שלא היה בדעתו למכור, אלא שהפציר עליו, או הרבה עליו רעים, או הרבה לו דמים, עד שלקחו אז עבר על לא תחמוד.**

לא תחמוד בחפץ שאינו מסוים

ועתה נשוב לנדון שאלה זו, כאשר המוכר הוא זה שמפציר בלוקח שיקנה ורוצה את דמיו, בפשטות נראה שבדבר שאינו מסוים אין איסור לא תחמוד, שהרי שורש האיסור הוא במה שחומד את החפץ של פלוני, מאחר שרואה כי טוב וכי תאוה הוא לעיניו וחושק שיהיה שלו, אבל בחפץ שאינו מסוים לא שייכת חמדה זו.

וכן כתב הבן איש חי בספרו רב ברכות (שם): **הנה אם ביקש מחבירו שיתן לו בגד אחד ולא ייחד בבקשתו בגד פלוני לבקש אותו דוקא, כי אם שרצה ממנו סתם שיתן לו איזה בגד או איזה חפץ ולא כיון לבקש על חפץ פרטי לבקשו ממנו, בזה לא מבעיא לן דודאי אין זה נכנס בלאוין אלו, דלאוין אלו לא נאמרו אלא במתאוה וחומד חפץ פרטי שראוהו ונכנס יופיו בלבו ורוצה אותו.**

לא תחמוד בחפץ המצוי בשוק

בשו"ת ארש"ת פרש"ת כתב (ח"א סימן ד) בשם מרן רבינו בעל 'אמרי אמת', שאינו עובר בלא תחמוד בדבר שהוא מצוי לקנות, ובעל ארץ צבי דחה את דבריו. והנראה בדעת קודשו שהוא מהטעם הנזכר, שהחמדה היא במה שהוא מתאוה וחושק לחפץ המיוחד שיש ביד חבירו, וכמו שכתוב 'לא תחמוד בית רעך', אבל אם ניתן

להשיגו בשוק, אין זה בכלל איסור לא תחמוד.

וכן עולה מדברי הגר"פ פרלא בביאורי ספר המצוות לרס"ג (ל"ח רע"א ד"ה לכן) כשמבאר מהות החילוק שבין איסור גזל לאיסור לא תחמוד: **דגולה אינה אלא כשבא להרבות הונו בממון חבירו, אבל היכא שאין כוונתו לגוף החפץ עצמו אלא לדמיו, דגם אם היה רוצה אחר אצל חבירו גם כן היה גזולו, וגם הרבה אפשר לו למצוא כאלה אם היה רוצה לקנות, אלא שהוא לא בא אלא אדעתא דגולת ממון בעלמא. בזה ודאי לא שייכא אזהרת לא תתאוה ולא אזהרת לא תחמוד.**

עוד מבואר מדבריו שאין איסור לא תחמוד אלא אם רוצה את גוף החפץ לעצמו, אבל אם רוצה אותו לצורך מקח וממכר, וחומד לקנותו כדי שיוכל להרויח כסף על ידי שימכרו לאחרים אחר כך, אין איסור. וגם זה מן הטעם הנזכר, שלא אסרה התורה אלא את התאוה והחמדה לחפץ שביד חבירו, אבל אם אינו חושק בחפץ אלא לדמיו אינו בכלל האיסור.

ומזה יש ללמוד קל וחומר לנידון דידן, כאשר הוא מפציר בחבירו שיקנה ממנו את הסחורה כי הוא רוצה את מעותיו, לא יהיה זה בכלל איסור לא תחמוד, שהרי המעות אינם חפץ מיוחד והם מצויים בשוק, ואינו חומד לעצם הכסף שביד חבירו בדוקא.

אמנם הגאון מקו"ל'גוב חלק על האמרי אמת', ולדעתו גם בחפץ המצוי בשוק אסור להפציר בחבירו, וגם נראה מדבריו שגם בחומד חפץ למעותיו אסור, שחקר (ארץ צבי ח"א ס"ד) איך מותר לעני להפציר באחרים לתת לו צדקה, וכתב שההיתר הוא משום מצות צדקה. ונראה שהיה סובר שגם בחומד חפץ לדמיו אסור, שהרי העני אינו חומד את המטבעות עצמם, אלא שרוצה אותם שעל ידם יוכל לקנות אוכל לבני ביתו הרעבים, ולדבריו יש צד לאסור גם במוכר המפציר בקונה מפני חמדת מעותיו.

ואמנם לא יחידאה הוא, כי מן מצינו שכתב בספר חוט שני (מילי דנויקין ס"י שנט אות ז', עמ' שלב) שאסור למוכר לשכנע את הקונים לקנות דבר שיועד שאין הקונים נצרכים לו, משום איסור לא תחמוד בממונו, ולמעשה צ"ע. עכ"ל. וכבר מטו נן בספר עובדות והנהגות בשם הגר"ז מבריסק. וכדבריהם יש ללמוד מדברי החפץ חיים (שמירת הלשון ח"ב חתימת הספר פ"ד) שכתב להזהיר מאיסור לא תחמוד בין מחותנים שמבקשים אחר שנתקשרו ביניהם להוסיף עוד ועוד נתינות, אף שאינן מסוימות.

אך נראה שבדבר שהקונים ממילא יקנו אותם, רק שהוא מפציר בו שיקנה דוקא ממנו, ודאי מותר, שכן משמע מדברי הרמב"ם (ספר המצוות ל"ח ר"ח) ובשולחן ערוך הרב (גזלה ס"ה) שדבר שבעליו רוצים למכור, אין בו לא תחמוד, ואפילו אינם רוצים למכרו לאדם מסוים, מותר לאותו אדם לחמוד, ולהפציר בבעליו שימכרוהו לו (ברכת הנצי"ב יתרו בחדש ח).

לחמוד לצורך אחרים

צד נוסף יש להעלות בנידון זה, שסוכן המכירות אינו משכנע את הקונים שיקנו ממנו והוא יקבל את הכסף, אלא שמפציר בקונים שבשיל בעלי החברה. ומצאנו מחלוקת אחרונים אם איסור לא תחמוד הוא דוקא כאשר רוצה את החפץ לעצמו, או גם אם חומד את החפץ כדי לתת לאחרים. בביאור הגר"פ פרלא כתב (שם) שאינו עובר אם חומד שבשיל חבירו, וכן כתב בבן יהודיע (קידושין טז), וכן כתב בשו"ת דברי יציב (ח"מ סימן סה אות ו) כיון שאין החפץ נכנס לרשותו כלל ואינו אלא כסרסור, וכן פסק הגר"י פישר בשו"ת אבן ישראל (ח"ה סימן קה) וזה לשונו: **בודאי לא שייך לא תחמוד אלא על דבר שחומדו לעצמו, אבל חומד שלאחרים יהיה לא שייך לא תחמוד.**

ועל פי דבריהם נראה פשוט, כי מתווך שמשכנע בעל דירה שימכור את דירתו לאחר כדי שהוא ירוויח את אחוזי התיווך, לכו"ע אין בכך איסור לא תחמוד, שהרי אינו חומד את הדירה לעצמו. וכמו כן באיש מכירות, גם על הצד שיש איסור לא תחמוד במעות הקונה, בזה שאין המעות נכנסות לרשותו לא יהיה איסור.

ובשו"ת בצל החכמה (שם) כתב, שאכן מפשטות לשון הפסוק משמע שאסור רק כשחומד לעצמו, וכמו שכתוב במקום אחר (דברים ז' כה) 'לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך', ומשמע שלקחת לאחרים מותר, אולם הסיק שאין אנו יכולים לדרוש דרשות מעצמינו ועל כן נטה לאסור עיי"ש.

[תשובות נוספות בגדר לא תחמוד ברכישת חפצים ובקניין רוחני, ראו מכתלי בית הדין חלק א, סימנים נג, נז].

העולה להלכה:

א. נחלקו הראשונים אם איסור לא תחמוד הוא גם בנותן דמים למוכר, ולהלכה אסור בכל גוונא. ב. אינו עובר בלא תחמוד אלא במפציר בבעלים באופן שאינו יכול לסרב להפצרותו. ג. נחלקו האחרונים בחומד חפץ שאינו מסוים או שהוא מצוי בשוק וכן בחומד לצורך מעותיו. ד. מוכר שמפציר בחבירו שיקנה ממנו, תלוי במחלוקת דברו שאינו מסוים. ה. חומר איסור דאורייתא, אין להקל בזה כנגד חבל רבותינו הפוסקים שנקטו בזה לאיסור. וראוי לעורר על הדבר, כי הדברים מצויים ושכיחים בכל יום. ה. מתווך וסוכן מכירות, שמפצירים ומשכנעים למוכר ולקנותי עבור אחרים, דעת הפוסקים שאינו בכלל איסור לא תחמוד.

הלוח היומי

מתוך הספר: הלוח היומי בהוצאת מכון אור לישראל עוז והדר

צפית לישועה

כל ימיו היה חי באמונה חזקה בביאת משיח, בארון בגדיו החזיק בעקביטשע חדש שהיה מיוחד ליום ביאת משיח צדקינו בב"א. בשנותיו האחרונות ידיו רעדו קצת מזוקנה, ואירע פעם בשבת קודש שנשפך איהו משקה על בגדיו בשעת האכילה. בני ביתו לא רצו שיצא לעריכת השולחן בעקביטשע זה שנתלכלך, אולם מגודל הדחקות והצמצום לא היה לו בעקביטשע אחר. נזכר אחד מן השמשים בעקביטשע החדש המונח בארון, והציע לרבי שלכבוד השבת ילבש את הבגד החדש המונח בארון. כששמע הרבי את דבריו ענה ברעדה: 'היתכן אני צריך בעקביטשע זה לכשיבוא משיח, ומה יהיה אם יתלכלך גם בעקביטשע זה? השיב המשמש שאם יתלכלך הבעקביטשע החדש יכולים לכבסו ויהיה כמו חדש. לא קבל הרבי טענתו וענה לו: 'אבל מה יהיה אם משיח יבוא הלילה, ולא יהיה הזמן מספיק לנקותו קודם בואו, איך אוכל לילך לקראת משיח בעקביטשע שאינו נקי. כך היה הרבי חי בהרגשה ובכליון עינים לביאת משיח צדקינו בב"א.

(תולדות בסוף ספר גנוי ישראל)

י"ט אב

ימי עולם:

תרצ"ו: רבי מנחם נחום ב"ר יצחק - אדמו"ר מטשרנוביץ (באיאן), בעל 'תפארת מנחם'. וינה

לפעמים יותר נ"ח להשי"ת בעבודת אדם הטרוד ויש לו רצון וכיסופים

פעם נכנס אליו אברך אחד ושפך את אשר על לבו באמרו, הנה בימי בחרותי זכיתי לשבת על התורה ועל העבודה באין מפריע כל היום ובה' שנתעלה מאוד, אולם אחרי הנישואין הוא מוכרח לעבוד לצורך פרנסתו ואינו יכול לעסוק בעבודת ה' כאשר הורגל, ואף בזמנים הפנויים הרי הוא עיף ויגע מן העבודה ואינו מסוגל להתרכז כראוי, וצר לו מאוד על כל זה.

ענה לו הרה"ק מטשרנוביץ זצ"ל: מי אומר לך שהקב"ה רוצה ממך דווקא את התורה והתפלה שלך, אולי יותר נוח ליה לקוב"ה בהכיסופים שיהיה לך לעבוד את ה', ויש לו יותר נח"ד ממך עכשיו כשאתה אנוס מלעבוד כמו שהורגלת, ואתה מלא כסופים ורצון לזכות ללמוד ולהתפלל כראוי. כי ישנם שמות שהעבודה שלהם בעולם הזה הוא ענין הכיסופין לעבודה.

(גליון נועם נתיבותינו, גליון אלף נ"ז, בשם הרה"ח ר' מיכל רבינוביץ ז"ל)

כ' אב

סדר היום:

התרת נדרים מוקדמת: יש הנוהגים לעשות התרת נדרים ארבעים יום קודם ר"ה, והוא על פי הזוהר שמי שהתחייב נזיפה או נידוי בבית דין של מעלה, ישאר בנידוי ארבעים יום ואינה נשמעת תפלתו. ולכן נוהגים לעשות התרה. ומכאן ואילך יזהר בכל ענייניו שלא יתחייב ח"ו נזיפה או נידוי בב"ד של מעלה ואין נשמעת תפלתו ברה"ו וביה"כ. ואף שבכל זמן צריך להיזהר, מ"מ בימים אלו הוא יותר קשה.

ימי עולם:

תרכ"ה: רבי אליעזר ברנדווין מאוזפולי ב"ר רבי יהודה צבי מסטרטין. סטרטין

הדגים הם כפי האורחים

שפעם אחת ביקר ר' אברהמ'טשי אצל אחיו הרה"ק ר' אליעזר הנ"ל, ונזדמנו לו אז דגים גדולים וטובים. אמר לו הרה"ק ר' אליעזר: מהדגים אני רואה שאתה אורח הגון וראוי. השיב לו ר' אברהמ'טשי: מה שייכות יש לאורח עם דגים. ענה לו הרה"ק ר' אליעזר זצ"ל: כי 'דגים' נוסטריקון 'ג'ג מכילין דרחמי', ו'אורח' נוסטריקון 'אל רחום וחונן אך אפים ורב חסד ואמת', ולכן מרגלא בפומא דאינשי: 'די פיש געראטן לויט די געסט' - שהדגים הם כפי האורחים, דהיינו הקד.

(הובא בספר 'ברוך ה' יום יום' בשם ספר 'דמשק אליעזר', עמ' מב הע' ה)

כבוד הרב יבוא ביום אחר לאפות.

שמע רבי הדאן את הדברים ויצא מהמאפיה. אבל הוא עוד לא הרחיק לכת, והנה פרצה אש גדולה במאפיה וכל המאפיה עלתה באש. התנור, כלים וגדולת הכל נשרף והפך למאכולת אש.

בראות בן אוחתא כיצד מאפייתו עולה באש, רץ מיד אחרי הרב, וביקש את סליחתו למען ה'. הוא הבטיח לרב, כי מהיום והלאה יעמוד תמיד בדיבורו. ואמנם מיד כבתה האש, עד שלא ניכר כאן כלל כי היתה כאן שריפה. ואף גם המצוות שבתוך התנור לא נשרפו כלל.

(שנות חיים ופחד דוד הגש"פ)

ט"ז אב

ימי עולם:

תשד"מ: רבי יוסף גרינוולד מפאפא - בעל 'ויחי יוסף'.

נמנע מאכילת בשר במוצש"ק

הרה"ח ר' יושע קלמן ג"ב שליט"א, סיפר ששמע מאת הרה"ח ר' אשר מרדכי בערקאוויטש ז"ל, שסיפר דסעודת הבר מצוה שלו נערכה במוצאי שב"ק וזכה שרבינו זצוק"ל נוכח ופיאר השמחה. וכשהגישו לפני רבינו זצוק"ל מהמאכלים, בשר ודגים, טעם רבינו מהדג ולא מהבשר, ולשאלת אבי שליט"א, ענה לו רבינו זצוק"ל שהוא נוהג את עצמו למנוע מלאכול בשר במוצש"ק, ומילתא בטעמא, מובא בספה"ק כי בזמן שהיו ישראל במדבר כל אותן ארבעים שנה לא היה להם האפשרות לאכול בשר במוצ"ש, שהרי בשר תאוה נאסר להם, ורק משלמים שהיו מקריבין אכלו בשר, וקרנב יחיד אינו דוחה שבת, ומהנשחט בערש"ק הוא כבר נותר במוצש"ק, כי נאכלים לשני ימים ולילה אחד, ובמוצ"ש אין שוחטין כי אין שוחטין קדשים בלילה, נמצא כי לא אכלו בשר במוצ"ש. וסיים רבינו אבל כ"ק אממו"ר זצוק"ל כן נהג לאכול בשר במוצש"ק, אבל לי קשה לנהוג כן.

(הובא בספר 'ברוך ה' יום יום תניינא' בשם באהלי יוסף עמ' צב הערה קע)

י"ז אב

סדר היום:

תענית צדיקים: יש אומרים שהיום הוא תענית צדיקים, שביום זה כבה הנר המערבי בימי אחז. ויש אומרים שראוי להחמיר משום צרות אחרות שאירעו באותו יום.

ימי עולם:

תרמ"ה: רבי אברהם בן דוד קורקידי - בעל 'זיקא אברהם'.

'ספר המפתח' הראשון על הרמב"ם

בהיות רבי אברהם בגיל צעיר תכנן לחבר חיבור מקיף על ספר משנה תורה לרמב"ם. כידוע הספרות שנכתבה על הרמב"ם היא עצומה, ובכל דור ודור נוספים חיבורים חדשים בתחום זה, ובמקטע שמן הנמנע להקיף את כולם. רבי אברהם ביקש להכין מפתח לספרות זו. בתכניתו היה לציין באופן שיטתי על כל הלכה והלכה ברמב"ם את החיבורים החדשים בני התקופה העוסקים באותה הלכה, כדי לאפשר ללומד לדעת היכן ועל מי נאמרו בנושא זה שהוא מעונין בו. רבי אברהם החל במלאכה בנחבתו ביישוב בית יעקב רבי איזמיר, שהיו בה הספרים הנחוצים למלאכת ענקים כגון זו, אולם כאשר נאלץ לעזוב את איזמיר לא היה יכול להמשיך בחיבורו, שכן בקוש אדאסי ובירגאמה לא היו ספריות מתאימות. אין ספק שאם היה זוכה להשלים את יצירתו היה לעצמו שם גדול, אולם כדבריו בספרו (מע' מה) לא אסתיע מלתא לגמור המלאכה, ועל כן צירף לספרו 'זיקא אברהם' את אותן ההלכות שהספיק להכין.

(הובא בספר 'ברוך ה' יום יום תניינא' בשם תולדותיו בתחילת ספרו 'זיקא אברהם')

י"ח אב

ימי עולם:

תשכ"ח: רבי צבי אריה ב"ר מרדכי יוסף מזלטופולי טשארטקוב - בעל 'הטוב והתכלית'. הר הזיתים - ירושלים

י"ד אב

סדר התפילה:

תחנון בתפילת מנחה: אין אומרים תחנון בתפילת המנחה, משום שהוא יום לפני ט"ו באב שאין אומרים בו תחנון.

ימי עולם:

תשנ"ב: רבי יצחק ב"ר שלום יוסף פרידמן - האדמו"ר מבוהוש. נחלת יצחק - תל אביב-גבעתיים

הזמירות מגינות מפני המסטינים

זכינו לשמוע הרבה מכ"ק מרן אדמו"ר ז"ע בשבח זמירות ותשבחות בכלל, ובשבת קודש בפרט, באומרו 'זמירות' הם כמו סכין המזמרים בו. וכמו שכתב הרה"ק מאפסא זי"ע (אוהב ישראל סוף ח"י שרה) ש'זמירות' הוא מלשון (ישעיה כה ה) 'זמיר עריצים', היינו שעל ידי הזמירות באימה ויראה ואהבה באמת ובתמים, יוכל לזמר ולהכריח כל המסטינים והמקטרגים, ולבטל כל הדינים וכל היסורים מעליהם ולהמתיקם בשוה"ש.

(הובא בספר 'ברוך ה' יום יום תניינא' בשם זמירות לשבת בוהוש, 'אומר בשחיבן בראש הספר)

ט"ו אב

סדר היום:

שה טעמים שט"ו באב נחשב יום טוב: א' - שכלו בו מתי מדבר. ב' - יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. ג' - שהותר שבט בנימין לבוא בקהל. ד' - שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל. ה' - שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. ו' - שפסקו מלכרות עצים למערכה.

מכל אלו העניינים שאירעו ביום זה, צריך לתת שבה והודאה למקום ששמחנו, וגם נשמח בו מעט, וצריך להרחיק יגון ונאנחה ממנו עכ"ל. (סדר היום להר"מ בן מכיז, ט"ו באב)

עד חצי החודש אב הוא התגברות הדינים, ובט"ו בו מתעוררים הרחמים וצריכים אנו להמשיך אורות העליונים מעט מעט כמי שישב במערה כמה זמנים וכו'. ובט"ו בו מתחילים האורות להתנוצץ ואפשר להמשיך בט"ו רחמים וחסדים על הכנסת ישראל. (מאור ושמש פ"ר ואתחנן רמזי ט"ו באב) הנהגת לימים נוראים: יש נוהגים לברך איש לרעהו מיום זה ואילך, ב'כתיבה וחתומה טובה'. חסידים ואנשי מעשה מתחילים בלימוד סדר 'תיקוני זוהר' מיום זה עד יום הכפורים. ביום זה מתחיל התנוצצות ראש השנה והרחמים והתשובה עד הושענא רבה.

אנשי מעשה נוהגים להתענות ארבעים יום נגד ארבעים יום שעלה משה רבנו עליו השלום לקבל התורה. ולפי שבשבתות וראשי חודשים וראש השנה אין מתענים לכך נוהגים להתחיל אחר חמשה עשר באב שישלמו למספר ארבעים יום.

ימי עולם:

תר"מ: רבי יהודה האדן פינטו - מחכמי אגדי מוגאדור מרוקו.

מי שפרע למי שאינו עומד בדיבורו

מנהגו של רבי האדן היה לאפות מצות שמורה לקראת חג הפסח ביום שלפני ערב פסח. הרב בעצמו היה אופה את המצות ולא סמך בכך על אף אדם. ולא עוד, אלא שהיה מביא עמו אל המאפיה את הכלים שלו עבור אפיית המצות, כיון שכשירות המצות היתה בראש בעיניו. ככלל שנה גם באותה שנה סיכם רבי האדן עם בעל המאפיה השם בן אוחתא, כי יבוא לאפות אצלו מצות ביום שלפני ערב פסח. ביום המיועד הגיע רבי האדן עם כל הכלים, הקמה, המים, המערוך ושאר הכלים למאפיה כדי לאפות מצות. אבל בהגיעו למאפיה, ראה שהתנור כבר תפוס על ידי מישהו אחר שאופה בו את המצות.

הרב הצטער על כך מאוד, שהרי סיכם עם האיש והוא לא עמד בדיבורו. ועוד יותר הצטער, שכן היתה לו לרב משפחה גדולה והיה צריך זמן רב כדי להספיק לאפות מצות עבור כולם, וכמובן אפיית המצות לעניים שהיו ראשונים בעיניו, ומחר כבר עבר חג הפסח. ניגש הרב לבעל המאפיה וקבל בפניו על כך. אז אמר לו בעל המאפיה: היום יש לחץ. אולי

- 1 משנ"ב (סי קלא ס"ק לב). ועיין גם בכף החיים (סי קלא טובה).
- 2 עיין בכל זה במס' תענית (כ).
- 3 בשער יששכר (מאמר חבר מלג אום ח) הוסיף בזה רמז, 'חמשה עשר באב' הוא בגימטריא 'כתיבה וחתומה
- 4 מטה אפרים (סי תקפא ס"ב).
- 5 כ"כ במשנ"ב (סי תקפ ס"ז).
- 6 כ"כ בכף החיים (סי תקפ ס"ב), שגם אנוחנו נאמר כי בשנת התרפ"ט י"ז אב, קמו הישמעאלים על היהודים

טיול ועבודה במקום סכנה

ימי בין הזמנים בעיצומם. נפתלי שזה עתה חזר מהישיבה, לאחר שנה בה חרש בעמל וקצר ברינה, וקווי ה' יחליפו כת, ובשיתוף כמה חברים אמיצי לב רצו לארגן נסיעה למקומות מאתגרים שלא מיועדים כלל לבעלי לב חלש, אלא שאז התעוררה השאלה האם אכן מותר לנסוע למקומות מאתגרים שיש בהם סיכון, כיון שלמעשה בדרך כלל זה סיכון רחוק, וכן הם יודעים להזהר, או שמא אכן אסור ללכת למקומות בהם מכניס האדם עצמו לסיכון ואפילו הקטן ביותר, וכן יש לדון בכל מיני עבודות כגון התקנת מזגנים במקומות גבוהים, או עבודות צנרת וביוב שמצריכות כניסה לבורות עמוקים וכדו', האם מותר לאדם לסכן את עצמו או לא.

תשובה: אכן מצאנו לכאורה סתירה בדברי חז"ל בדבר זה, שמצד אחד כתוב בפסוק (דברים ד ט"ו) 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' ומזה שמכו חז"ל ואסרו כל דבר המביא לידי סכנה, וכ"כ הלבוש (י"ד ריש סימן קט"ז) שיש במשמעות פסוק זה שצריך האדם לשמור נפשו שלא יביא עצמו לידי סכנה (אע"פ שאין זה הפי' הפשוט בפסוק), וכן מבואר בגמ' (ברכות דף ג.) שאין נכנסין לחורבה מפני הסכנה, דשמא תפול עליו החומה הרעועה, וכן מב' בגמ' (ברכות נ"ה. ר"ה ט"ז:) שיש להמנע מלעבור ליד קיר נטוי, משום שזה מסוכן, ועיי"ז נזכרין עיונותיו בשמים ובדקים האם הוא אכן ראוי שיעשו לו נס, או שמא אינו ראוי, וכן פוסק הרמב"ם (פ"ב ה"ו מהל' רוצח ושמירת נפש) שאסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי או על גשר רעוע או להכנס לחורבה וכיוצ"ב משאר הסכנות. ומאידך מצאנו בגמ' (ב"מ ק"ב.) שדרשו על הפסוק (דברים כ"ד ט"ו) 'ואליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר נפשו, לא על שכרו, הרי לן שמותר לאדם למסור נפשו ולעלות באילן ולהכנס למצב של סכנה עבור שכרו, ולכאורה הדברים סותרים.

ויש ג' תשובות בדבר: א. הנוודע ביהודה (מהדו"ת י"ד סימן י') דן לגבי צידת חיות ביערות המסוכנים, ומחלק שאם עושה זאת עבור פרנסתו, מותר להכניס למקום סכנה, ולכן בפסוק 'ואליו הוא נושא את נפשו' שמדבר לגבי פועל, העובד לצורך פרנסתו, מותר לעלות באילן ולמסור נפשו, משא"כ שלא לצורך פרנסה אסור, ולשיטתו לעלות על גבי אילן שלא לצורך פרנסה, אסור, ומאידך אם צריך לעבור ליד קיר נטוי או גשר רעוע או להכנס לחורבה, עבור פרנסתו, מותר. ב. בחזון איש (ח"מ ליקוטים סי' י"ח סק"ב) מבואר שעליה באילן אינה סכנה גמורה, שאין הויקו מצוי כל כך, שיכור הוא בטבעו להזהר, ולפי זה, אם זה סכנה גמורה אסור גם לצורך פרנסתו, ואם זה לא סכנה גמורה מותר בכל אופן גם שלא לצורך הפרנסה, וכעיי"ז כתב בהגהות על הנוב"י מכת"י שעלה באילן הרי הוא ידוע ולמוד להזהר, משא"כ בצידת חיות במקומן וכדו' שהם דברים שקשה ואי אפשר להזהר בהם, דבזה ודאי אסור. ג. באמרי יעקב (על שהע"י ח"מ סימן י"ד"ה או לילך) מבאר שאם עושה מעשה 'כדרכו של עולם' דבר המקובל הרי זה מותר, ואפילו לשם תענוג בלבד, דכיון שדשו בה רבים שומר פתאים ה' (שבת קכ"ט:), מה שאין כאן בדבר שאינו מקובל בזה אסור.

ומבאר שם את טעם הדבר, דדבר שדרכו ומנהגו של עולם מסתמא אין בו סכנה קרובה וגדולה, שהרי מדובר באנשים ברי דעת שדרכם להשמר, ומזה שדרך העולם להקל בזה תלינן שהסכנה אינה מצויה כל כך, ובזה אמרינן שכיון שדשו בה רבים שומר פתאים ה', משא"כ בדבר שאין מנהג ודרך העולם לעשות כן בזה תלינן שהסכנה קרובה ואסור אפילו לצורך פרנסתו. וכעיי"ז כתב האבני נזר (שו"ת או"ח סימן ל"ט אות ד) שהולכי דרכים כיון שזה מנהגו של עולם, אין בכך איסור שמכניס עצמו למקום סכנה. (ורק ביוזרי' הם והולכי מדבריות אם עושה כן מעצמו ולא מחמת הכרח ה"ה ראה שחטא).

ונפק"מ בין הדרכים הנ"ל: א. קיר נטוי או גשר רעוע ושאר דברים שחז"ל אסרו מחמת סכנה, האם מותר לצורך פרנסה, דלנוב"י מותר, ולשאר פוסקים אסור. ב. דברים שהם מנהגו של עולם, ולא עושה כן לצורך פרנסה, וכן עליה באילן שלא לצורך פרנסתו, לחזון איש ולאבני נזר ואמרי יעקב מותר, ולנוב"י אסור.

העולה לדינא:

בכל דבר שעושה לצורך פרנסה, ואפשר להזהר, והוא בכלל מנהגו של עולם לכו"ע מותר, אבל בדבר שאינו מנהגו של עולם, וקשה להזהר, ועושה כן לצורך פרנסתו, רק לנוב"י מותר, ובדבר שהוא מנהגו של עולם ואפשר להזהר, ולא עושה כן לצורך פרנסתו לנוב"י אסור ולשאר פוסקים מותר.

חיוב ברכת הגומל למתעבב
ככמה מקומות בדרך ליעד הסופי

אלישמע מתעתד לטוס בקרוב לארה"ב לרגל שמחה משפחתית. מאחר ומחירי הטיסות הישירות הרקיעו שחקים - ולא במליצה, הציע לו סוכן הנסיעות שאליו פנה, לטוס דרך אחת ממדינות אירופה ולבצע חניית ביניים, ובכך להזיל את מחיר הטיסה משמעותית. אלישמע שמח על ההצעה הנבונה, והתיישב לתכנן לעצמו טיול קטן על הדרך, אלא שתוך כדי בירור והתלבטות על היעד בו יבחר נחיתת ביניים, הזדקרה לפניו שאלה אקטואלית: הרי זה ברור שלאחר נחיתתו בארה"ב יברך הגומל. אולם שמא כבר נחיתה הראשונה, הוא מחוייב בברכת הגומל, הרי סוף כל סוף עבר ימים ונהרות וטס מארץ ישראל לארץ רחוקה מעבר לים, ומה בכך שמצפה לו נסיעה נוספת ארוכה ומתישה יותר, לארה"ב, הלא הנחיתה שבינתיים מפסיקה בין הטיסות, ומהיכי תיתי שלא יתחייב בהגומל נוסף:

תשובה: כדי לברר את הנידון וללבן את צדדי השאלה, נבאר הדינים ממקורם: איתא בשו"ע (או"ח סימן ט"ו): ארבעה צריכים להודות, יורדי הים כשעלו ממנה, והולכי מדברות כשיגיעו לישוב וכו'. וכתב המשנה ברורה (סק"א): ודוקא כשעלו ממנה לגמרי, ואין בכלל זה מה שעומדים עם הספינה ששבאה לנמל והאנשים שבה יורדים ליבשה ליום או ליומים או עד שתגיע זמן הספינה לילך הלאה בדבה אין מברכין, דאכתי לא ניצול מן הסכנה לגמרי [שעה"צ סק"א]: ואם שוהה כמה ימים, מסתפק בעולת תמיד, אך ממסקנת האליה רבה משמע דגם בזה אינו מברך] וה"ה בהולכי מדבריות ובדרך הליכתם עוברים דרך איזה עיר ג"כ אין מברכין. עכ"ל.

הגאון רבי חיים חזקיהו מדיני, כותב בספרו שדי חמד (אסיפת דינים מערכת ברכות סי' ב אות יא): בשנת התר"ל, בלכתי בלכת מצוה להשתטח על קברי הצדיקים שבארבע ארצות ישראל, הייתי בעיה"ק טבריה, והזמינו אותי לעלות לס"ת, ונזכרתי שיש מחלוקת הפוסקים בהולך ממקום למקום, אי מברך בכל אתר ואתר, ועל זה שאלתי וכו'. סוף דבר: הוא כותב שבירך הגומל ע"פ הכרעת הרב יעקב אבועלעפיה, שחילק בין ההולך ממקום למקום ובדרכו מוכרח לעבור דרך ערים נוספות אך אינו מעוניין להגיע לשם, לבין היוצא להשתטח על קברי צדיקים שחפצו ורצונו בכל מקום וקבר שעוברים שם בדרכו, ומביא שמצא לפסק זה סמך בדברי החיד"א, ומיישב בזה מנהג שלוחי ארץ ישראל, שבכל מקום שמגיעים בדרך כמסעם, מברכים הגומל. ובספר כף החיים (או"ח סי' רי"ט סק"ה) הביא את דבריו אך חלק עליו שאין לברך אם לא שהה לפחות שלושה ימים עם יום בואו, אבל בלא זה אין לברך אף אם זהו מקום חפצו ומטרת נסיעתו, וכתב שכן עשה מעשה בלכתו בשנת תרס"ח לחברון, שלא בירך הגומל רק למחרת, כשחזר והגיע לביתו בירושלים עיר הקודש.

עד כאן לא שמענו אלא על ההולכים רגלי או נוסעים בספינה, אבל שמא לנוסעים במטוס הדין שונה? אמנם כן, מצאנו התייחסותו של הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה, תפלה, פכ"ג אות ד) לשאלה זו. וכך כתב: על נסיעה במטוס מברכים הגומל, כי הטיסה יש בה סכנה. והמנהג לברך אף אם לא עברו מעל הים. ושם (הערה ד) הוסיף, שגם הנוסע ליום אחד ללבד, מברך הגומל בהגיעו למחוז חפצו ואח"כ בשובו יברך שנית, אבל בחי' ניית ביניים לשעות ספורות לא יברך. ואם החנייה היא למשך הלילה וימשיך בנסיעתו רק למחרת, יש להסתפק אם צריך לברך, עכ"ל. ומשמע שהיית זה ספק, למעשה אין מברכים, דהרי ספק ברכות להקל.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' יא) להג"ר בצלאל שטרן זצ"ל הוסיף על דברי המ"ב הנ"ל, שגם מי שמוכרח לרדת ולחנות במקום העצירה מחמת סיבה אחרת שאינה תכלית נסיעתו, לא יברך משום שאין זה נחשב למחוז חפצו. אמנם מי שכוונתו להגיע לכמה מקומות בדרך נסיעתו ולהתעבב בהם כפי הצורך, כגון שהולך להשתטח על קברי צדיקים, צריך לברך בכל מקום. והג"ר שמואל הלוי וואזנר (שבט הלוי ח"ט סי' מה) פסק, דכשחוזר הנוסע לביתו או כשמיגיע למחוז חפצו, אף אם עתיד לשוב ולנסוע, צריך לברך.

העולה לדינא:

א. הנוסע למקום פלוני ועוצר לחניית ביניים של כמה שעות במקום אחר כשאינו חנייה זו מחוז חפצו ומטרת נסיעתו, לא יברך שם הגומל. ב. לכתחילה, ראוי להימנע מלתכנן חנייה הכוללת לינת לילה. ואם על כרחו מוכרח להתעבב שם בלילה ולא ימשיך בנסיעתו עד למחר, ספק אם נתחייב בברכת הגומל, ולמעשה לא יברך (דספק ברכות להקל). ג. אם נוסע ממקום למקום ועוצר בכוונה תחילה בדרכו במקום אחד (או בכמה מקומות) ומתעבב שם, ויש לו מטרה בזה, כגון להתפלל על קברי צדיקים, או לצורך עסקיו וכל כיוצא בזה, לדעת רוב הפוסקים חייב בברכת הגומל אפילו שאינו מתעבב שם זמן רב. ומאחר שהמנהג לברך בעת קריאת התורה, אם לא נודמן לו שם לשמוע קריאת התורה, יברך בפעם הראשונה שיודמן לו קריאת התורה.

